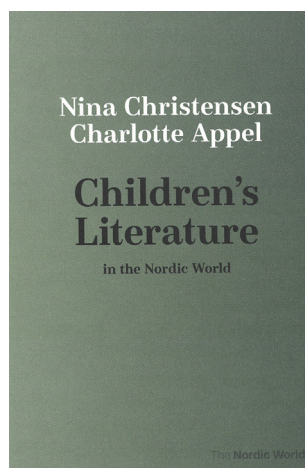

**NINA CHRISTENSEN &
CHARLOTTE APPEL
CHILDREN'S
LITERATURE IN THE
NORDIC WORLD**

Aarhus: Aarhus University Press, 2021
(114 s.)

Den behändigga *Children's Literature in the Nordic World* (2021) med behaglig mossgrön mjukpärm är en liten pärla. Boken tecknar en bred bild av den roll böcker och läsning har spelat för barn i Norden från 1750 till i dag. Den riktar sig i första hand till en internationell publik och är därför särskilt lämplig som kurslitteratur för internationella studenter. Men även för nordiska forskare är den överblickande studien till stor nytta.

Bokens författare är båda väl lämpade för uppdraget. Nina Christensen är sedan decennier en auktoritet på det barnlitterära området, med specialisering på det nordiska. Charlotte Appel är likaså en namnkunnig forskare med specialkunnande inom bokhistoria och skolhistoria. Tillsammans är de också aktuella med en kommande studie, *Transnational Books for Children 1750–1900. Producers, Consumers, Encounters* på John Benjamins 2022. Samma inriktning på transnationella strömningar, barns aktörskap samt en bred syn på barns mediabruk i olika format präglar båda studierna. Detta perspektiv är ett exempel på en innovativ och framåtdrivande teoretisk infallsvinkel där tvärvetenskapliga grepp dominerar.

Children's Literature in the Nordic World kombinerar litteraturvetenskap, kulturhistoria, barndomsstudier, bokhistoria och ny medieforskning. Särskilt följs transnationella strömningar upp. Den underliggande synen på barn och barndom utgår från Marah Gubars släktskapsmodell. Därmed betraktar Christensen och Appel barnet som i grunden aktivt i sitt textbrukande. De visar övertygande hur uppfattningen om barn och barndom genomgått omfattande

omvälvningar som ger avtryck i hur barn har läst samt vad de har läst. I sju kapitel överblickar boken ett snävt urval inflytelserika texter och ger inblickar i specifika barnläsares läskulturer, bland dem H. C. Andersen, Tove Ditlevsen och kronprins Frederik av Danmark. Eftersom det är två danska forskare som står bakom boken har de valt att vända blicken mot Danmark, som får stå exempel för snarlika tendenser i hela Norden.

Den periodindelning Christensen och Appel föreslår har följande fem faser som motsvarar fem kapitel: "Educating young hearts and minds, 1750–1820", "The child as a future patriotic citizen, 1820–1900", "The child as a fellow citizen, 1900–1950", "New roles and new rights for children, 1950–2000" och "Autonomous children in a global world after 2000". Det är förstås en grov indelning, som främst visar på hur just barns rättigheter och medborgarskap är kategorier som kan användas för att periodindela barnlitteraturen. En effekt är att det så cementserade märkesåret 1945 relativiseras. Fram träder en bred bild av barns läskulturer i Norden, där både kontinuitet och abrupta kantringar finns med. Denna överblick är påtagligt starkt förankrad i samhälleliga strömningar. Särskilt väl visar studien hur barns exponering för och användning av olika medier haft inflytande på hur den nordiska välfärdsstaten utvecklats, men också tvärtom.

Uppkomsten av en barnlitterär utgivning sammanfaller i Norden med skolväsendets framväxt och utvecklas allt mer mot en föreställning om barnet som aktiv medborgare. Tryckkonstens och teknologins utveckling spelar förstås in, likaså omvälvande demokratiseringsprocesser. 1750–1820 uppstår en nordisk barnbok för över- och medelklass i stadsmiljö och i slutet av perioden finns förläggare med barnlitterär inriktning. Barnet adresseras som potentiellt upplyst medborgare. Läsningen består ännu av religiöst material samt transnationella alster. Efterhand utvecklas två distinkta bokmarknader: den danska och den svenska. Christensen och Appel redogör i varje kapitel för mängden utkommen barnlitteratur i Danmark, vilket ger en klar bild av hur kategorin expanderar. *Robinson Crusoe* i Joachim Heinrich Campes tappning är spridd under perioden och förenar underhållning med undervisande drag. 1820–1900 expanderar och differentieras utgivningen. Poesi, sagor och barntidningar är vanligt förekommande. Romantikens inflytande är märkbart och erbjuder en ny syn på barnet. Nationalism och modernitetsprocesser gör sig gällande på bred front. Urbanisering, industrialisering men även utvandring dominerar som teman i utgivningen för barn.

1900–1950 knyts barnet allt starkare till den framväxande nordiska välfärdsstaten. Visionen om det goda, självständiga och anti-fascistiska barnet kulminerar i Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump* 1945, en banbrytande bok som gör upp med seklets världskrig och banar väg för barnet som medborgare. Under perioden 1950–2000 stärks barns rättigheter. Barnboksutgivningen växer lavinartat och fluktuerar mellan socialrealistisk problemdebatt och fantastik som brottas med samhällsfrågor på ett mer symboliskt sätt. 2000–2021 är digitaliseringen ett faktum och barnet en allt mer autonom aktör. Barnboken är i hög grad en arena för uppgörelser med maktordningar som utmanas genom genusperspektiv eller postkolonial kritik. Välfärdssamhällets strukturer må knaka i fogarna, men barnlitteraturen väjer inte för att utforska och utmana premisserna för barnet som medborgare i vår samtid.

Det är alltså en viktig och över lång tid verksam samhällsdanande process som Christensen och Appel förtjänstfullt avtäckar. De är välformulerade, tydliga och deras argument är fast förankrade i aktuell forskning. Förstås blir mycket svepande då ett så långt tidsspänn ska täckas på bara 114 sidor. En nordisk forskare klottrar säkerligen marginalen full av källor som också hade kunnat nämnas. Exempelvis då frågor om psykisk ohälsa berörs saknas *Childhood, Literature and Science. Fragile Subjects* (2017) redigerad av Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis och Kirsi Tuohela, som bland annat beskriver barnpsykiatrins landstigning i Finland. Då könskorrigering plötsligt nämns i ett sent kapitel är det som om könsdysfori är något som uppstår först då. Så är ju inte fallet. Längs med finns ändå en medvetenhet om klass och kön, men över lag är det de normenliga linjerna som följs. Det skulle i själva verket vara möjligt att skriva en rad motsvarande överblickande studier med tonvikt på genus, klass och så vidare, men det är inte avsikten här.

Några skönhetsfläckar finns, som att både titlar och namn på flera svenska och finlandssvenska verk och författare notoriskt felstavas. Kurvorna dras ibland raka som då begreppet bläddrandets dramaturgi anförts till Maria Nikolajeva och Carole Scott 2001, trots att det var Ulla Rhedin som myntade det 1992. Sådan är risken då mycket ska bli kort. Nu är ju Norden knappast fullt så enhetligt som framställningen ger intryck av. Det är alltid en kalkylerad risk att sammanfatta ett geografiskt område över tid. Om jag kontrar med mitt expertisområde Finland kan jag se att exempelvis de 80 000 finska krigsbarn som förflyttades i Norden under andra världskriget faller utanför ramen, trots att en hel del barnböcker handlar om dem, och att Astrid Lindgren lyfts något mer än Tove Jansson.

Boken ger en uppdaterad bild av nordisk barnlitteratur och barns läsning i form av ny kunskap om den materiella och sociala historia som vidhäftar bokhistoria, barnlitteratur och läsande barn. Barnperspektivet är framträdande, även om det ibland baserar sig på vuxnas efterhandskonstruktioner om sin egen barndom. Valet att introducera respektive period genom miniatyrporträtt av några verkliga läsare, genom hur de i självbiografier och brev dokumenterat sin barnläsning, är lyckat. Christensen och Appel visar att de är väl medvetna om klassimplikationer samt om ett nostalgiskt filter eller andra anpassningar som färgar materialet. Särskilt är det barn som senare blivit författare som har en dokumenterad läshistoria. Barns mediabruk diskuteras i relation till tidens kontext. Hur böcker varit bundna till andra medier lyfts för att visa variationen i barns "literary diet". Inblickarna ger välkommen tidsfärg som då ett bakelsealfabet erbjuds privilegierade Friederike Brun under slutet av 1700-talet – i efterskott säger hon sig humoristiskt ha fått hjälp med att hejda den goda inlärningsprocessen. Ett annat av de läsande barnen som kortfattat porträtteras är danske kronprins Frederik, som vittnar om mysig Muminläsning med drottning Margrethe. Konsten att hitta och sammanställa detta pärlband av träffande exempel är inget som görs i en handvändning. Mycket känns igen från Christensens tidigare gedigna studier och föredrag, som exempelvis de spännande partierna om Ida Holten Thiele, född 1830 i ett högreståndssammanhang och den som H. C. Andersen berättade sin saga "Den lille Idas blomster" (1835) för.

På slutrakan hinner både pandemi, Muhammedkarikatyrer, adhd-diagnoser och klimatkris flimra förbi. Vid det laget är den digitala vändningen ett faktum, och den mångmedialitet som alltid tillhört barnbokens domän och barnläsares praktiker blir i allt högre grad en självklarhet. Samtidigt får böckers materialitet och boken som föremål en renässans.

Nina Christensens och Charlotte Appels studie om nordisk barnbok gör med sin luftiga layout och sina välvalda illustrationer läsningen lätt. Det är ett läckert material som dukas upp, och egentligen vill en bara ha mer av allt och ogärna sluta vandra genom barnläsningens landskap med dessa mångkunniga ciceroner.

*Mia Österlund
Docent i litteraturvetenskap
Åbo Akademi*